

Европейски съд по правата на човека

Бенам срещу Обединеното кралство (Benham v. The United Kingdom)

Reports 1996-III, Vol. 10

Решение от 1 юни 1996 г.

*(резюме)**

Чл. 5, т. 1 и т. 5: право на свобода и на обезщетение при незаконно лишаване от свобода; **чл. 6, т. 1 и т. 3, б. "с":** право на лицето, обвинено в престъпление, на справедлив процес и на адвокатска защита

Когато предвиденото от закона наказание е лишаване от свобода, интересите на правосъдието по принцип изискват процесуално представителство от адвокат.

При преценката за интересите на правосъдието се вземат под внимание тежестта на предвиденото наказание и сложността на делото.

Факти по делото

На 1 април 1990 г. жалбоподателят следвало да плати общинска такса в размер на 325 британски лири. Тъй като не го сторил, съдът овластил общинския съвет в Поул да предприеме действия за принудително изпълнение. Г-н Бенам не платил дължимата сума доброволно и съдия-изпълнители посетили дома на родителите му (където живеел). Научили обаче, че той няма ценни вещи нито там, нито където и да било.

Съгласно действащия Правилник за общинските такси, ако задълженото лице не разполагало с достатъчно вещи, чиято стойност да покрие неплатената такса, общинският съвет можел да поиска от мировия съд да разпорежи задържането му. Съдът трябвало в присъствие на длъжника да изследва неговото материално състояние, както и въпроса дали неплащането е резултат на умишлен отказ или на виновна небрежност.

Властите поискали такова разпореждане и на 25 март 1991 г. г-н Бенам се явил пред мировия съд. Не бил подпомаган или представляван от адвокат, въпреки че отговарял на условията за предоставяне на безплатна правна помощ преди съдебното заседание "зелен формуляр", а съдът можел да разпорежи да му се отпусне "ABWOR" помощ за процесуално представителство, ако сметнел това за необходимо.

Било установено, че г-н Бенам не е работил от м. март 1990 г., че е подал молба за социално подпомагане, но му отказали, тъй като не работел по собствено

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

желание, и че нямал лични активи или доходи. Въз основа на тези доказателства съдът заключил, че неплащането се дължи на виновна небрежност на жалбоподателя, “тъй като той очевидно бил годен да печели пари, за да изпълни паричното си задължение”. Съдът постановил задържането му за срок от тридесет дни, ако не плати дълга си. Същия ден г-н Бенам бил изпратен в затвора в Дорчестър.

На 27 март 1991 г. адвокат, действащ като негов представител, подал жалба и молба за освобождаването му под гаранция. На 5 април била определена парична гаранция и жалбоподателят бил освободен от затвора, след като прекарал там единадесет дни. Окръжният съд разгледал жалбата на 7 и 8 октомври 1991 г. Жалбоподателят бил представяван в процеса, по силата на предоставена му по надлежния ред безплатна правна помощ. Окръжният съд приел за погрешно заключението, че неплащането на общинската такса се е дължало на виновна небрежност. Липсвали доказателства на жалбоподателя да е била предлагана и той да е отказвал подходяща доходоносна работа. Съдът приел също така, че решението за лишаването му от свобода би било неправилно дори и в случай на виновна небрежност, тъй като към момента на разглеждане на делото той нямал средства да плати дълга си. Задържането било приложимо само в случай, че длъжникът има средства и не съществува друг начин, по който да бъде принуден да плати.

Г-н Бенам не можел да търси обезщетение за прекараното в затвора време, тъй като съгласно приложимия закон условие за това било да се докаже едновременно недобросъвестност от страна на мировите съдии и излизане извън рамките на компетентността им.

Системата за безплатна правна помощ не обхващала представителство пред мировия съд при производства за лишаване от свобода поради неплащане на общински такси. Схемата “зелен формуляр” осигурявала два часа съвети и съдействие от солиситор, включително подготовка за делото в съда, но не и процесуално представителство. Схемата “ABWOR” давала възможност на съдиите при определени обстоятелства да назначат солиситор, който да представлява страната, ако такъв се намирал на територията на съда и ако тя не била представлявана по друг начин.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Относно твърдяното нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

35. Жалбоподателят твърди, че задържането му в периода между 25 март 1991 г. и 5 април 1991 г. съставлява нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. Комисията се съгласява с него, а правителството оспорва твърдението.

36. Според жалбоподателя задържането му е било незаконно по английското право и не е било оправдано от никоя от разпоредбите на чл. 5, т. 1. То не произтичало от постановена присъда по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “а”, нито можело да има за цел да осигури изпълнението на предписано от закона задължение по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “б”, тъй като той изобщо не бил в състояние да плати дълга. Задържането му било и явно произволно. От решението на окръжния съд се виждало, че като са постановили задържането му мировите съдии са действали надхвърляйки компетентността си, а налагането на наказание при излизане извън законовите възможности винаги било произволно. Най-накрая поддържа, че тъй като му е било

отказано процесуално представителство в нарушение на чл. 6 от Конвенцията, задържането е било незаконно и на това основание.

37. Според Комисията, задържането на жалбоподателя не е било “законно” съгласно вътрешното право, както се изисква от чл. 5, т. 1.

38. Правителството поддържа, че г-н Бенам е бил задържан “законно” и при следване на “процедури, предвидени от закона” по смисъла на чл. 5, т. 1. Правилникът за общинските такси предоставял на съда правомощието да го лиши от свобода, ако прецени, че неплащането се дължи на виновна небрежност.

39. Съдът отбелязва, че случаят следва да се разгледа по чл. 5, т. 1, б. “b”, тъй като целта на задържането е била да се осигури изпълнението на задължението на г-н Бенам да плати таксата.

40. Основният въпрос по делото е дали задържането е било “законно”, включително дали е била следвана предвидената процедура. В тази връзка Конвенцията препраща към вътрешното право, но наред с това изисква всяко лишаване от свобода да бъде в съответствие с целта на чл. 5, а именно – да защитава индивидите от произвол.

41. Тъй като съгласно чл. 5, т. 1 неспазването на националния закон съставлява нарушение на Конвенцията, Съдът може и трябва да упражнява известен контрол за съблюдаването му (решението по делото *Буамар срещу Белгия*¹ от 29.02.1988 г., А.129, стр. 21, § 49).

42. По принцип даден период на лишаване от свобода е законен, ако се основава на съдебен акт. Последващо заключение, че при постановяването му са били допуснати грешки по вътрешното право, не засяга непременно със задна дата законността на изтеклия период. Поради това органите в Страсбург последователно са отхвърляли оплаквания на осъдени за престъпления лица, че след обжалване присъдите им са били признати за основани на фактически или правни грешки (виж решението по делото *Бозано срещу Франция*² от 18.12.1986 г., А.111, стр. 23, § 55, и доклада на Комисията от 9 март 1978 г. по жалба № 7629/76, *Кржицки срещу Германия*³, Decisions and Reports 13, стр. 60-61).

43. Страните по настоящото дело не спорят, че английското право провежда разлика между актове на мировия съд, постановени в рамките на юрисдикцията му, и тези, които са излезли извън нея. Първите са валидни, докато не бъдат отменени от по-горна инстанция, докато вторите са нищожни от самото начало.

44-46. Позовавайки се на практиката на английските съдилища Съдът заключава, че не може да се установи със сигурност дали в случая окръжният съд е приел, че мировите съдии са надхвърлили компетентността си по смисъла на английското право. Следователно Съдът не намира за установено, че се касае за нищожност, а оттам не може да се констатира и незаконност по вътрешното право на задържането на жалбоподателя въз основа на техния акт (вж. цитираното решение *Буамар*, стр. 21, § 49). Фактът, че той е отменен при обжалването, не засяга сам по себе си законността на задържането.

47. Съдът не намира също така, че задържането е било произволно. Липсват данни съдиите, които са го разпоредили, да са действали недобросъвестно или пък да

¹ Bouamar v. Belgium

² Bozano v. France.

³ Krzycki v. Germany

са пренебрегнали задължението си да се постараят да приложат правилно английския закон (вж. цитираното решение *Бозано срещу Франция*, стр. 25-26, § 59). Що се отнася до непредоставянето на безплатна правна помощ, то е по-релевантно във връзка с оплакването по чл. 6, отколкото с разглежданото оплакване.

Съответно, Съдът не установява нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията⁴.

II. Относно твърдяното нарушение на чл. 5, т. 5 от Конвенцията

48-49. Жалбоподателят твърди, че след като е бил задържан в нарушение на чл. 5, т. 1, е имал право на обезщетение съгласно чл. 5, т. 5. Комисията се е съгласила с него, а според правителството задържането е било законно и следователно разпоредбата на чл. 5, т. 5 е неприложима.

50. Предвид заключението си, че в случая не е налице нарушение на чл. 5, т. 1, Съдът намира, че чл. 5, т. 5 е неприложим⁵.

III. Относно твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията.

A. Чл. 6, т. 1, разглеждан самостоятелно

51. Според жалбоподателя фактът, че не е разполагал с автоматично право на процесуално представителство от адвокат пред мировия съд, съставлява отказ на достъп до справедлив процес съгласно чл. 6, т. 1.

“52. Тъй като гаранциите по чл. 6, т. 3 са специфични аспекти на правото на справедлив процес по наказателни дела, гарантирано от т. 1 на същия член, Съдът смята за подходящо да разгледа това оплакване от перспективата на т. 3, б. “с” и т. 1, взети заедно (виж например решението по делото *Грейнджър срещу Обединеното кралство*⁶ от 28.03.1990 г., А.174, стр. 17, § 43).”

B. Чл. 6, т. 3, б. “с”, разглеждан заедно с чл. 6, т. 1

53. Жалбоподателят се оплаква също така, че липсата на процесуално представителство от адвокат в производството пред мировия съд съставлява нарушение на чл. 6, т. 3, б. “с” от Конвенцията.

1. Приложимост

54-55. Г-н Бенам твърди, че този съд се е произнесъл по наказателно обвинение по смисъла на чл. 6, т. 3, б. “с”, тъй като става дума не за спор между частни лица, а за задължение към един държавен орган, както и поради това, че производството включва много “наказателни” елементи, като гаранциите за лица, ненавършили 21 г., тежестта на предвиденото наказание и изискването да се установи вина, за да бъде постановено задържане. Комисията е възприела този довод, а правителството поддържа, че чл. 6, т. 3, б. “с” не се прилага, тъй като

⁴ Решението е взето с мнозинство от 17 срещу 4 гласа.

⁵ Решението е взето с мнозинство от 17 срещу 4 гласа.

⁶ *Granger v. the United Kingdom*

производството е от граждански характер. Целта на задържането била жалбоподателят да бъде принуден да плати таксата, а не да бъде наказан за това, че не я е платил.

“56. Практиката на Съда установява три критерия, които следва да бъдат взети под внимание при определяне дали лицето е “обвинено в престъпление” по смисъла на чл. 6. Това са класификацията на производството по вътрешното право, характерът на производството и характерът и степента на строгост на наказанието (виж решението по делото *Равнсборг срещу Швеция*⁷ от 23.03.1994 г., А.283-В).

Относно първия критерий Съдът се съгласява с правителството - националната практика указва, че по английското право въпросното производство се разглежда по-скоро като гражданско, отколкото като наказателно по своя характер. Този фактор обаче е с относителна тежест и служи само като отправна точка (виж решението по делото *Вебер срещу Швейцария*⁸ от 22.05.1990 г., А.177, стр. 17, § 31).

Вторият критерий - характерът на производството - е с по-голяма тежест. В тази връзка Съдът отбелязва, че уредбата на задължението за плащане на общинската такса и на процедурата при неплащане е общоприложима за всички граждани, както и че въпросното производство е било иницирано от орган на власт по силата на законово правомощие за принудително изпълнение. В допълнение, производството има някои наказателни елементи. Например съдиите могат да упражнят правомощието си да разпоредят лишаване от свобода само при установяване на умишлен отказ да се плати или виновна небрежност.

Накрая следва да се отбележи, че жалбоподателят е бил застрашен от относително тежкото максимално наказание от три месеца лишаване от свобода и действително е бил задържан за срок от тридесет дни (виж решението по делото *Бенденун срещу Франция*⁹ от 24.02.1994 г., А.284, стр. 20, § 47).

Предвид горните фактори Съдът заключава, че г-н Бенам е бил “обвинен в престъпление” по смисъла на чл. 6, т. 1 и т. 3. Съответно, тези две разпоредби на чл. 6 са приложими.”

2. Съответствие

57. Жалбоподателят поддържа, че интересите на правосъдието са изисквали той да бъде представяван пред мировия съд. Позовава се на факта, че мировите съдии не са юристи, а в случая е трябвало да тълкуват доста сложни разпоредби. Ако бил представяван от адвокат, можело да се избегне неправилното им прилагане. Според жалбоподателя, схемите “зелен формуляр” и “ABWOR”, които са били на негово разположение, са съвсем недостатъчни.

58. Правителството поддържа, че предоставената на г-н Бенам безплатна правна помощ е била достатъчна и че Обединеното кралство е упражнило свободата си на преценка при разпределянето на обществените средства.

59. Според Комисията, когато става въпрос за предстоящо лишаване от свобода, интересите на правосъдието по принцип изискват процесуално представителство от адвокат.

⁷ *Ravnsborg v. Sweden*

⁸ *Weber v. Switzerland*

⁹ *Bendenoun v. France*

“60. Не се спори, че г-н Бенам не е разполагал с достатъчно средства, за да плати сам на адвокат. Следователно единственият въпрос, който стои пред Съда, е дали интересите на правосъдието са изисквали да му бъде предоставена безплатна правна помощ за представителство в заседанието пред мировите съдии. При отговора на този въпрос трябва да се вземат под внимание тежестта на предвиденото наказание и сложността на делото (виж решението по делото *Каранта срещу Швейцария*¹⁰ от 24.05.1991 г., А.205, стр. 17-18, § 32-38).

61. Съдът се съгласява с Комисията, че когато предвиденото наказание е лишаване от свобода, интересите на правосъдието по принцип изискват представителство от адвокат (виж цитираното решение по делото *Каранта*, стр. 17, § 33). В настоящия случай г-н Бенам е бил застрашен от лишаване от свобода за максимален срок от три месеца.

62. Освен това, законът, който мировите съдии е следвало да приложат, не е бил прост. По-специално, критерият за наличие на виновна небрежност е бил труден за разбиране и прилагане, за което свидетелства фактът, че според окръжния съд тяхното заключение не можело да бъде споделено с оглед на събраните доказателства.

63. Съдът взема предвид обстоятелството, че г-н Бенам е разполагал с два вида безплатна правна помощ. По схемата “зелен формуляр” той е имал право на два часа съвет и съдействие от солиситор преди заседанието, но тя не е предвиждала процесуално представителство пред съда. По схемата “ABWOR” мировите съдии са можели по тяхна преценка да назначат солиситор, който да представлява жалбоподателя, ако такъв се случи да се намира в съда. Г-н Бенам обаче не е имал гарантирано право да бъде представляван.

64. Предвид тежестта на наказанието, застрашаващо г-н Бенам, и сложността на приложимото право, Съдът намира, че интересите на правосъдието са изисквали той да ползва безплатно процесуално представителство от адвокат в производството пред мировите съдии, за да може да получи справедлив процес.

В заключение, налице е нарушение на чл. 6, т. 1 и т. 3, б. “с” от Конвенцията, разглеждани съвместно¹¹”.

65-72. Предвид невъзможността да се предположи дали мировите съдии биха разпоредили задържането на жалбоподателя, ако той би бил представляван от адвокат, Съдът намира, че установяването на нарушението представлява достатъчно обезщетение за понесените от него неимуществени вреди¹².

¹⁰ *Quaranta v. Switzerland*

¹¹ Решението е взето с единодушие.

¹² Решението е взето с мнозинство от 19 срещу 2 гласа.